

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ФАСІЙ БОГДАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.1:340.132.6 (477)

СУБСИДІАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ХАРИТОНОВ Євген Олегович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ЛУЦЬ Володимир Васильович,
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
завідувач відділу проблем приватного права;

кандидат юридичних наук, доцент
ДРІШЛЮК Андрій Ігорович,
Апеляційний суд Одеської області,
суддя, заступник голови суду

Захист відбудеться «_____» травня 2017 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «_____» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із напрямів реалізації прагнення українського суспільства до побудови правової держави в умовах євроінтеграції є подолання прогалин, які є різновидом дефектів правового забезпечення правопорядку. На сучасному етапі реформування правової системи України неможливо уникнути прогалин. Способи подолання прогалин у законодавстві потребують нових правових рішень, зумовлені потребами суспільного життя та розвитку. Жодне законодавство чи то матеріальне, чи то процесуальне не в змозі врахувати все різноманіття суспільних відносин, що потребує правового регулювання.

В юриспруденції особлива увага приділяється розмежуванню галузей права. Разом із тим, це питання залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, йдеться про проблеми взаємодії та взаємопроникнення галузей права, попри те що між ними немає чіткої грані. Подібність предмета і методу правового регулювання дозволяє говорити про відносну єдність галузей права. Тому не випадково в одному і тому самому нормативно-правовому акті можна знайти норми різних галузей права. Законодавець у цьому випадку вчиняє практично, керуючись принципом економії, раціональним використанням нормативного матеріалу, він знаходить цілком обґрунтовані рішення, замість викладу в новому нормативно-правовому акті вже існуючих ним правил, тільки посилається на джерела, в яких вони знаходяться. У таких випадках йдеться про субсидіарне застосування норм законодавства.

В умовах становлення нової правової системи сучасної України, її інтеграції в європейську правову систему виникли питання щодо нового розуміння субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства є специфічним прийомом, що використовується в юридичній техніці при підготовці нормативно-правового акту, що містить відсылки до правових норм. Але зміни, що відбуваються в суспільно-політичному житті країни, її правовій системі, змушують виходити за межі традиційного розуміння субсидіарного застосування норм законодавства, яке було представлене попередніми дослідженнями.

Проблеми виявлення та подолання прогалин шляхом використання субсидіарного застосування норм цивільного законодавства були предметом дослідження як вітчизняних, так зарубіжних дослідників. Розробкою теоретичної конструкції субсидіарного застосування норм законодавства займалися О.І. Абрамова, С.С. Алексєєв, М.В. Антокольська, А.Х. Ахмач, А.В. Ашихміна, М.І. Бару, В.А. Божок, А.Т. Боннер, В.І. Борисова, Л.Я. Гінцбург, Л.А. Грось, В.М. Гураш, А.І. Дрішлюк, Ю.Г. Жаріков, І.В. Жилінкова, О.С. Іюффе, Ю.Х. Калмиков, О.О. Кармаза, В.Н. Карташов, Т.С. Ківалова, Т.О. Коваленко, О.В. Колотова, Л.В. Кузнєцова, Н.С. Кузнєцова, В.В. Лазарєв, В.І. Леушин, В.В. Луць, Р.А. Майданик, А.М. Махінова, А.М. Мірошніченко, С.В. Очкурєнко, А.Г. Певзнєр, С.П. Погребняк, С.О. Погрібний, С.В. Поленіна, О.Ф. Скакун, К.І. Спектор, П.Р. Стависький, Я.Ф. Фархтдінов,

Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, В.В. Цюра, Ю.С. Червоний, Т.В. Шевченко, О.М. Ярошенко. Останнім часом схожі проблеми стали предметом дисертаційних досліджень О.В. Некрасової («Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин, 2008 р.), С.І. Клім («Аналогія закону в цивільному праві України», 2012 р.) та С.В. Завальнюка («Аналогія права за цивільним законодавством України», 2015 р.).

Водночас, у сучасній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні дослідження субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється необхідністю розвитку теорії цивільного права щодо поняття, умов, видів, принципів субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, а також удосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у спеціальному комплексному дослідженні фундаментальних теоретичних та практичних проблем субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, формулюванні пропозицій щодо удосконалення законодавства України в цій сфері та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання:

з'ясувати стан та перспективи розвитку вчення про субсидіарне застосування норм цивільного законодавства;

визначити поняття та сутність субсидіарного застосування норм цивільного законодавства;

виокремити умови, види та принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства;

дослідити субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин;

з'ясувати допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до трудових відносин;

встановити субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до господарських, житлових і земельних відносин;

дослідити субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до матеріальних публічно-правових відносин;

з'ясувати допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до цивільних процесуальних, господарських процесуальних, адміністративних процесуальних і кримінально-процесуальних відносин.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають під час субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

Предметом дослідження є субсидіарне застосування норм цивільного законодавства в Україні.

Методи дослідження. При дослідженні проблем, які входять до предмету дисертаційної роботи, було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. При дослідженні загальнотеоретичних аспектів субсидіарного застосування норм цивільного законодавства було використано діалектичний метод пізнання правової дійсності (п.п. 1.1, 1.2, 1.3). За допомогою формально-логічного методу було досліджено поняття субсидіарного застосування норм цивільного законодавства (п. 1.1). Використання методу системно-структурного аналізу дозволило здійснити класифікацію субсидіарного застосування норм цивільного законодавства (п. 1.2). Структурно-функціональний метод дозволив розглянути умови і принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства (п. 1.2). Результати догматичного (логічного) аналізу використані при формулюванні висновків і пропозицій у дисертації з урахуванням вимог відносно визначеності, несуперечливості, послідовності й обґрунтованості суджень у межах загальнотеоретичних і цивільно-правових конструкцій. Метод конкретних соціологічних досліджень використовувався при дослідженні судової практики та виявленні правозастосовного значення субсидіарного застосування норм цивільного законодавства (п.п. 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Нормативну основу дослідження становлять положення Конституції України, Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), Сімейного кодексу України (далі – СК України), Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), Житлового кодексу УРСР (далі – ЖК УРСР), Земельного кодексу України (далі – ЗК України), Бюджетного кодексу України (далі – БК України), Податкового кодексу України (далі – ПК України), Митного кодексу України (далі – МК України), Кримінального кодексу України (далі – КК України), Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять рішення вітчизняних місцевих, апеляційних судів, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2012-2016 роки, рішення Верховного Суду України, а також постанови Пленуму Верховного Суду України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

на підставі дослідження нормативного матеріалу визначено місце субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в системі способів подолання прогалин, а також визначено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства як правовий механізм, який дозволяє розвантажувати законодавство від нераціонального дублювання тотожних та аналогічних норм і понять у суміжних відносинах, інститутах, галузях права;

досліджено елементи механізму субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, якими є: 1) нормативна основа; 2) юридичний факт; 3) поведінка суб'єктів (суб'єктивні права та обов'язки); 4) акти правореалізації («використання» → «дотримання» або «виконання»); 5) захист порушених прав та інтересів;

виокремлено та обґрунтовано класифікацію субсидіарного застосування норм цивільного законодавства за деякими підставами: 1) залежно від форми конституювання – на санкціоноване субсидіарне застосування норм законодавства і субсидіарне застосування норм законодавства за умовчанням. Санкціоноване субсидіарне застосування норм законодавства, у свою чергу, поділяється на субсидіарне застосування норм законодавства, згадка про допустимість якого міститься в самому законі, і субсидіарне застосування норм законодавства, вказівка на допустимість якого міститься в законі, що регулює відносини, стосовно яких відбувається субсидіарне застосування; 2) залежно від суб'єктів, які здійснюють застосування – на субсидіарне застосування норм законодавства судовими органами, нотаріусами, фізичними особами, іншими суб'єктами цивільних і суміжних відносин; 3) залежно від ролі цивільного права – на субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до природоресурсних, трудових, сімейних, житлових, земельних, господарських, бюджетних, податкових, митних, кримінальних, цивільних процесуальних, адміністративних процесуальних, господарських процесуальних і кримінально-процесуальних відносин;

запропоновано принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, виходячи із загально-правових принципів та загальних принципів цивільного законодавства: 1) принцип неприпустимості довільного втручання у сферу приватного життя; 2) принцип свободи договорів; 3) принцип судового захисту прав та інтересів; 4) принципи верховенства права, рівності,

обґрунтованості; 5) принципи справедливості, добросовісності, розумності, ефективності;

зроблено висновок про необхідність дослідження субсидіарного застосування норм цивільного законодавства за поділом на матеріальні та процесуальні відносини. Якраз ця позиція унеможливить спори щодо визначення місця деяких галузей права в дихотомії «приватне право-публічне право»;

встановлено, що для галузей приватного права субсидіарне застосування норм цивільного законодавства є природним; для галузей публічного права – безпосередньо передбаченим у законодавстві та (або) таким, що впливає із сутності відносин; для галузей приватно-публічного права – природним чи безпосередньо передбаченим у законодавстві, залежно від того, які методи правового регулювання переважають у відносинах, що виникли;

комплексно розглянуто субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до кримінальних, кримінально-процесуальних та господарських процесуальних відносин;

сформульовано науково-обґрунтовані пропозиції про внесення змін та доповнень до ЦК України, КЗпП України, ЦПК України та КАС України щодо вдосконалення субсидіарного застосування норм цивільного законодавства;

вдосконалено:

умови субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, якими є: 1) неврегульованість суспільних відносин; 2) наявність норми, яка регулює подібні відносини у цивільному законодавстві; 3) однорідність предмета і методу правового регулювання між цивільним правом та суміжними з ним галузями права; 4) відсутність прямої заборони на субсидіарне застосування норм законодавства; 5) прийняття рішення на підставі та в межах правових норм суміжних галузей законодавства, відповідних їх цілям, принципам і загальному сенсу;

підхід, який дозволяє розмежувати субсидіарне застосування норм цивільного законодавства від аналогії закону (міжгалузевої аналогії) залежно від підстав здійснення їх регулятивної дії, суб'єктів, волі законодавця;

теоретичні положення щодо ймовірнісного характеру субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до трудових, житлових, земельних, господарських, бюджетних, податкових, цивільних процесуальних і адміністративних процесуальних відносин у частині приватно-правового регулювання;

дістало подальшого розвитку:

положення про субсидіарне застосування норм цивільного законодавства як способу подолання прогалин, так і правового засобу для економії нормативного матеріалу;

теза про те, що СК України допускає практично необмежене застосування норм цивільного законодавства, у результаті відсутності деяких норм сімейного законодавства, що регулюють відносини між членами сім'ї, і наявності норм цивільного законодавства, що регулюють ці відносини;

висновок про те, що субсидіарне застосування норм цивільного законодавства допустиме за відсутності в трудовому законодавстві спеціальних положень щодо захисту прав суб'єктів трудових відносин.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

правотворчості – для удосконалення актів законодавства, що регулюють цивільні і суміжні з ними відносини;

науково-дослідницькій сфері – для подальшої наукової розробки теорії субсидіарного застосування норм цивільного законодавства;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в Україні;

навчальному процесі – при викладанні нормативних курсів «Цивільне право», «Трудове право», «Господарське право», «Земельне право», спеціальних курсів «Сімейні правовідносини», «Житлові правовідносини», «Зобов'язання відшкодування шкоди», підготовці навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін;

правовиховній сфері – для підвищення рівня правової культури населення, формування фахової правосвідомості студентів вищих юридичних навчальних закладів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення роботи були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: Інтернет-конференції «Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського «Принципи DCFR як методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» (м. Одеса, 5 грудня 2014р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна цивілістика» (м. Одеса, 27-28 квітня 2015 р.); I Міжнародній мультидисциплінарній конференції «Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету» (м. Одеса, 15 травня 2015р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 22 травня 2015р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 29 травня 2015р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 26-27 лютого 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції до 150-річчя від дня народження Є.В. Васьковського «Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права» (м. Одеса, 8 квітня 2016р.); V Міжнародній науковій Інтернет-конференції «Приватне право в умовах глобалізації: на шляху до ренесансу українського права» (м. Миколаїв, 20 березня 2016р.); VII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Правове забезпечення соціальної сфери» (м. Одеса, 16 квітня 2016р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016р.); Міжнародній науковій конференції «Римське

право як підгрунтя сучасного права Європи» (м. Одеса, 27 травня 2016 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції» (м. Суми, 21-22 травня 2016 р.); Науково-практичній конференції «ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (м. Львів, 19 листопада 2016 р.); Круглому столі «Проблеми відшкодування шкоди в контексті імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС» (м. Одеса, 6 грудня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, наукові висновки та практичні рекомендації, що становлять зміст дисертації, викладені в 11 наукових статтях, з яких 8 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні, а також у 18 тезах доповідей на наукових конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують 10 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (314 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки, з яких основного тексту – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обгрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначені об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, розкрито його методологічні й теоретичні засади, висвітлено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-правові засади субсидіарного застосування норм цивільного законодавства» складається з трьох підрозділів, в яких розглядаються питання про поняття, умови, види, принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, його співвідношення з аналогією закону та методологічні питання визначення сфери такого застосування.

У **підрозділі 1.1. «Аналогія та субсидіарне застосування норм у системі способів подолання прогалин у законодавстві: характеристика стану наукової розробки проблеми»** аналізується поняття субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, яке цивільним законодавством не визначено. Частиною першою ст. 9 ЦК України визначається застосування положень Цивільного кодексу України до природоресурсних, трудових, сімейних відносин, за умови, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства. Відзначається, що субсидіарне застосування норм цивільного законодавства є як способом подолання прогалин, так і правовим засобом економії нормативного матеріалу.

Досліджено різні точки зору на правову природу субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в юридичній доктрині:

1) субсидіарне застосування норм цивільного законодавства – вид аналогії закону, так звана «міжгалузева аналогія» (Ю.Х. Калмикова, В.В. Лазарєв, В.І. Леушин, Р.А. Майданик, С.П. Погребняк, С.В. Поленіна, Є.О. Харитонов). Прихильники цієї позиції відносять субсидіарне застосування норм законодавства до способів подолання прогалин; 2) субсидіарне застосування норм цивільного законодавства – правовий засіб економії нормативного матеріалу (В.Н. Карташов, С.І. Клім, К.І. Спектор, В.В. Фідаров). Прихильники цієї позиції не пов'язують субсидіарне застосування норм законодавства з подоланням прогалин у законодавстві; 3) субсидіарне застосування норм цивільного законодавства – спосіб подолання прогалин та правовий засіб економії нормативного матеріалу (А.В. Ашихміна, А.Т. Боннер, Ю.Х. Калмиков, Т.В. Шевченко).

На підставі аналізу теорії та практики, зроблено висновок, що субсидіарне застосування норм законодавства – це правовий механізм.

Запропоновано авторське визначення субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

У підрозділі 1.2. «Умови, види і принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства» аналізуються умови, види і принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

На підставі дослідження запропоновано умови субсидіарного застосування норм цивільного законодавства для правозастосовних органів, у тому числі для судових, бо надасть їм можливість реалізувати право кожного на справедливе, добросовісне та розумне правосуддя.

У підрозділі здійснено класифікацію субсидіарного застосування норм цивільного законодавства за принципом дихотомії. Охарактеризовано санкціоноване субсидіарне застосування норм цивільного законодавства і субсидіарне застосування норм цивільного законодавства за умовчанням; субсидіарне застосування норм законодавства, згідка про допустимість якого міститься в самому законі, і субсидіарне застосування норм законодавства, вказівка на можливість якого міститься в законі, що регулює відносини, стосовно яких відбувається субсидіарне застосування; субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до матеріальних відносин і субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до процесуальних відносин.

Виокремлено принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, виходячи із загально-правових принципів та загальних принципів цивільного законодавства. Підкреслено доцільність певного запозичення міжнародного досвіду застосування засад справедливості, добросовісності, розумності й ефективності при субсидіарному застосуванні норм цивільного законодавства в Україні.

У підрозділі 1.3. «Методологічні питання визначення сфери субсидіарного застосування норм цивільного законодавства» приділяється увага методологічним аспектам дослідження, розкривається місце та роль

субсидіарного застосування норм цивільного законодавства у правовому регулюванні суспільних відносин.

Спрямованість аналізу питання полягає в розмежуванні споріднених із цивільним правом галузей на приватні і публічні або матеріальні і процесуальні. Дослідження субсидіарного застосування норм цивільного законодавства через призму поділу на приватне і публічне не є виправданим. Неоднозначність у цьому питанні ускладнює правове регулювання, породжує чисельні недоліки в законодавстві та незрозумілість сфери визначення субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

У процесі дослідження було акцентовано увагу на пошуку тих галузей, яким притаманні ознаки приватно-публічного характеру, а не на розподілі права на приватне і публічне.

На основі аналізу та досвіду вітчизняного законодавчого прогресу встановлено, що деякими галузями права було запозичено як цивільно-правові, так і інші підходи. На сучасному етапі розвитку галузей права існує тенденція «взаємообміну» складових частин публічного і приватного права.

Досліджено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до земельних та житлових відносин.

Другий розділ «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до галузей матеріального права в Україні» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджується субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до сімейних, трудових, господарських та деяких матеріальних публічно-правових відносин.

У *підрозділі 2.1. «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин»* досліджується субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про право приватної власності, договори, правочини, зобов'язання та інші цивілістичні правові інститути в сімейних відносинах.

Обґрунтовано, що сімейне законодавство допускає практично необмежене застосування цивільного законодавства до сімейних відносин. Головною умовою є відсутність деяких норм сімейного законодавства, що регулюють відносини між членами сім'ї, і наявність норм цивільного законодавства, що регулюють ці відносини.

Необхідно, щоб застосування норм цивільного законодавства не суперечило суті сімейних відносин. Таке обмеження пов'язане з тим, що сімейним відносинам властива у порівнянні з цивільними певна специфіка.

Встановлено, що до сімейних відносин як складової частини приватного права субсидіарне застосування норм цивільного законодавства є природним.

У *підрозділі 2.2. «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до трудових відносин»* з'ясовано допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства про захист цивільних прав та інтересів, відшкодування майнової та моральної шкоди до трудових відносин.

Ознаками, які відрізняють трудові відносини від цивільних, є процес праці, відпочинок, ризик, обов'язок працівника в певні відрізки часу

виконувати певну міру праці тощо. Цивільне законодавство в ці відносини не втручається. Проте цивільне і трудове законодавство об'єднує те, що вони входять до галузей приватного права.

Встановлено недопустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства при виникненні права зворотної вимоги (регресу) до винної особи в трудових відносинах.

Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до регулювання трудових відносин має полемічний характер, а тому існують як послідовники, так і противники цієї ідеї. Варто зазначити, що в основному ці дослідження велися під впливом дискусії про самостійність галузі трудового права й необхідності встановлення відмінностей трудового права від цивільного.

Взаємодія трудового і цивільного права можлива, але не може бути безпосередньою, бо трудове право відокремилася від цивільного в окрему галузь права.

У *підрозділі 2.3. «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до господарських відносин»* доведено, що до господарських відносин застосовуються норми ЦК України та інші акти цивільного законодавства в тій частині, яка не визначена особливостями правового регулювання цих відносин ГК України. Цей механізм врегульований законодавцем у частині другій ст. 9 ЦК України, де зазначається, що Цивільним кодексом України може бути передбачено особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання.

Встановлено, що проблема співвідношення господарського і цивільного законодавства ґрунтується на двох концепціях щодо правового регулювання господарських відносин: цивільно-правовій та господарсько-правовій. Перша концепція базується на тому, що господарські відносини є складовою цивільних відносин і повинні регулюватись за допомогою субсидіарного застосування норм цивільного законодавства. Друга концепція – господарські відносини повинні регулюватися господарським законодавством.

На підставі дослідження зроблено висновки про те, що: 1) майнові відносини у сфері господарювання є окремим видом майнових відносин, які регулюються ЦК України; 2) якщо ГК України прямо встановлені спеціальні правила, що унеможливають застосування загальних норм ЦК України, до майнових відносин у сфері господарювання застосовуються норми ГК України; 3) відсутність деяких положень у ГК України свідчить про субсидіарне застосування загальних норм цивільного законодавства до майнових відносин у сфері господарювання.

У *підрозділі 2.4. «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до деяких публічно-правових відносин»* досліджено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до бюджетних, податкових, митних та кримінальних відносин.

У частині другій ст. 1 ЦК України формулюється правило «... якщо інше не встановлено законом». «Інше» може бути встановлено законом не тільки у випадках прямого посилання на цивільне законодавство, але й у

випадках, коли законодавець у фінансових та кримінальних відносинах прямо використовує категорії та конструкції цивільного законодавства без їх окремого врегулювання актами бюджетного, податкового, митного та кримінального законодавства.

Зроблено висновок про нераціональність дублювання тотожних й аналогічних цивільно-правових норм та понять в текстах БК України, ПК України, МК України, КК України.

З'ясовано, що взаємодія цивільного і кримінального законодавства, у результаті субсидіарного застосування, проявляється в декількох аспектах: 1) цивільне і кримінальне законодавство складають фундамент правової системи будь-якої держави; 2) кримінальні відносини – це не тільки сфера злочинів, це й забезпечення державного порядку в цілому. Стан загального правопорядку забезпечує і загальний правопорядок у сфері приватних відносин; 3) кримінальне законодавство прямо сприяє розвитку цивільно-правових засад у майновій сфері; 4) цивільне і кримінальне законодавство своїми методами нерідко регулюють одні й ті ж самі відносини. Зокрема, захист власності – мета як цивільного, так і кримінального законодавства; 5) цивільне законодавство виробляє юридичні конструкції, які використовуються в кримінальних відносинах.

Третій розділ *«Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до галузей процесуального права в Україні»* складається з трьох підрозділів, у яких з'ясовано допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до цивільних процесуальних, адміністративних процесуальних, господарських процесуальних та кримінально-процесуальних відносин.

У підрозділі 3.1. *«Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до цивільних процесуальних та адміністративних процесуальних відносин»* підтверджується думка про субсидіарне застосування норм законодавства в частині припинення представництва до цивільних процесуальних та адміністративних процесуальних відносин.

Встановлено, що галузі цивільного процесуального і адміністративного процесуального права є суміжними з деякими інститутами цивільного права.

Проаналізовано субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до цивільних процесуальних та адміністративних процесуальних відносин про способи захисту цивільних прав та інтересів, позовну давність.

З формального погляду наведені законодавчі положення про допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в цивільному й адміністративному судочинстві свідчать про нераціональність дублювання тотожних та аналогічних положень у зазначених галузях матеріального і процесуального законодавства для вірного вирішення цивільних та адміністративних (за правилами КАС України) спорів.

У підрозділі 3.2. *«Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до господарських процесуальних відносин»* встановлено, що в сенсі співвідношення матеріального та процесуального права господарський

процес пов'язаний з цивільним правом у тій частині, в якій норми ЦК України регулюють відносини у сфері господарювання, тим самим суди субсидіарно застосовують норми цивільного законодавства в господарських процесуальних відносинах.

Досліджено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про позовну давність, представництво до господарських процесуальних відносин.

З'ясовано, що цивільне законодавство виробляє юридичні конструкції, які використовуються в господарських процесуальних відносинах. Такі цивілістичні терміни, як «майно», «юридична особа», «представництво», «боржник», «кредитор» тощо законодавець передбачив у ГПК України.

У *підрозділі 3.3. «Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до кримінально-процесуальних відносин»* встановлено допустимість субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в процесі реалізації деяких положень кримінально-процесуального права.

Доведено доцільність субсидіарного застосування норм цивільного законодавства про відшкодування шкоди за цивільним позовом у кримінально-процесуальних відносинах.

Встановлено, що спільний розгляд кримінальної справи та цивільного позову має низку переваг, адже встановлення виду та розміру шкоди, заподіяної злочином, необхідно для вирішення кримінально-правових питань про: кваліфікацію дій обвинуваченого, вид і розмір покарання, наявність чи відсутність складу злочину. У цих випадках встановлення та відшкодування шкоди стає невід'ємною частиною кримінального процесу.

Проаналізовано субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про малолітніх, неповнолітніх, обмежено дієздатних та недієздатних у кримінально-процесуальних відносинах, бо їх права, цивільна відповідальність при здійсненні кримінальних правопорушень, місце проживання визначаються цивільним законодавством України.

ВИСНОВКИ

Дослідження субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в Україні, його юридичної природи, місця та ролі, умов застосування, особливостей дії серед інших елементів механізму правового регулювання цивільних відносин дозволяє зробити наступні висновки:

1. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства є як способом подолання прогалин, так і правовим засобом економії нормативного матеріалу. Зазначений спосіб подолання прогалин належить до додаткових процедур, оскільки повного подолання прогалин не відбувається.

2. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства допускається ст. 9 ЦК України та ст. 8 СК України для врегулювання відповідних сімейних відносин. Сімейне право допускає практично необмежене застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин. Зокрема,

субсидіарно застосовуються норми цивільного законодавства про право приватної власності, договори, правочини, зобов'язання й інші цивілістичні правові інститути до сімейних відносин.

3. Субсидіарне застосування положень ст.ст. 15, 16, 317, 319, 325-327, глави 26 «Право спільної власності», глави 32 «Право користування чужим майном», глави 33 «Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб», глави 34 «Право користування чужою земельною ділянкою для забудови», § 6 глави 49 «Застава», § 1 глави 53 «Загальні положення про купівлю-продаж», § 6 глави 53 «Міна», глави 55 «Дарування», глави 56 «Рента», § 3 глави 58 «Найм оренда земельної ділянки» ЦК України до земельних відносин щодо права власності та набування її на землю є необхідною мірою захисту прав та інтересів громадян. Глава 84 «Загальні положення про спадкування» (крім ст.ст. 1227-1232-1), глава 85 ЦК України «Спадкування за заповітом», глава 86 «Спадкування за законом», глава 87 «Здійснення права на спадкування», глава 88 «Виконання заповіту», глава 89 «Оформлення права на спадщину», глава 90 «Спадковий договір» ЦК України підлягають субсидіарному застосуванню до земельних відносин щодо спадкування земельної ділянки. Судовою практикою передбачено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про відшкодування шкоди (ст. 1193 ЦК України) і при визначенні розміру майнової шкоди (ст.ст. 1166, 1187 ЦК України), що завдана навколишньому середовищу й підлягає стягненню з винних осіб.

4. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства допускається ст. 9 ЦК України та ст. 62 ЖК УРСР для врегулювання відповідних житлових відносин. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до житлових відносин про захист цивільних прав та інтересів, недійсність правочинів, відповідальність, відшкодування шкоди й при визначенні підстав і порядку укладення, зміни та припинення договору є допустимим.

5. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства допустиме за відсутності в трудовому законодавстві спеціальних положень щодо захисту прав суб'єктів трудових відносин. Норми цивільного законодавства про правоздатність і дієздатність, захист цивільних прав та інтересів, відшкодування майнової та моральної шкоди субсидіарно застосовуються до трудових відносин.

6. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до господарських відносин, яке прямо передбачене в частині другій ст. 9 ЦК України, використовується в тій частині, яка не визначена особливостями правового регулювання цих відносин ЦК України. Окремі положення цивільного законодавства є універсальними для регулювання майнових відносин.

7. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до бюджетних, податкових, митних та кримінальних відносин – це механізм дієвого, оперативного подолання прогалин (окрім кримінальних) та економії нормативного матеріалу в бюджетних, податкових, митних та кримінальних

відносинах, які перебувають у сфері правового впливу та потребують нормативно-правового опосередкування саме шляхом застосування норм цивільного законодавства до цих відносин. Аналіз субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до бюджетних, податкових та митних відносин дозволяє дійти таких висновків: 1) норми цивільного законодавства застосовуються до бюджетних, податкових та митних відносин у частині, що не врегульована нормами бюджетного, податкового та митного законодавства; 2) норми цивільного законодавства, які субсидіарно застосовуються до бюджетних, податкових та митних відносин, тільки за своїм інформаційним змістом залишаються цивільними; 3) субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до бюджетних, податкових та митних відносин у жодному разі не змінює галузеву належність зазначених відносин (вони завжди залишаються бюджетними, податковими та митними відповідно й публічними).

8. Положення частини третьої ст. 44 ЦПК України «Повноваження представника в суді» та частини п'ятої ст. 59 КАС України «Повноваження представника в суді» за допомогою субсидіарного застосування норм законодавства відсилають до положень ЦК України в частині припинення представництва. Відправляють до ЦК України гл.гл. 2-9 (крім гл.гл. 5 та 7) розділу 6 ЦПК України «Окреме провадження». Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до цивільних процесуальних та адміністративних процесуальних відносин про способи захисту цивільних прав та інтересів, позовну давність є винятково необхідною мірою.

9. Господарський процес пов'язаний з цивільним законодавством у тій частині, в якій норми ЦК України регулюють відносини у сфері господарювання. У такий спосіб суди субсидіарно застосовують норми цивільного законодавства до господарських процесуальних відносин. Положення цивільного законодавства про позовну давність, представництво підлягають субсидіарному застосуванню в господарському процесі, бо сприяють швидкому та результативному вирішенню господарських спорів.

10. Кримінально-процесуальне право створює форми для вирішення при кримінальному провадженні питання про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної злочином, за допомогою цивільного позову, якраз для реалізації норм цивільного законодавства.

11. Для встановлення єдиного розуміння та одностайної судової практики під час вирішення справ, що потребують субсидіарного застосування норм цивільного законодавства, пропонується внести наступні зміни і доповнення до чинного законодавства України:

– внести зміни до ст. 9 ЦК України і викласти її в наступній редакції:
«Стаття 9. Субсидіарне застосування Цивільного кодексу України до врегулювання відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також до трудових, сімейних, житлових та інших суміжних відносин

Положення цього Кодексу субсидіарно застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, а також до трудових, сімейних, житлових та інших суміжних відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання»;

– внести зміни до частини другої ст. 1 ЦК України і викласти її в наступній редакції: «2. До майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до фінансових, процесуальних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом або не впливає зі змісту відносин»;

– доповнити ст. 4 КЗпП України частиною другою в наступній редакції: «2. Не допускається застосування при здійсненні трудових відносин інших актів законодавства, якщо інше не встановлено законом»;

– доповнити частиною другою ст. 2 ЦПК України в наступній редакції: «2. Не допускається застосування при здійсненні цивільного судочинства інших актів законодавства, якщо інше не встановлено законом» (частини другу, третю, четверту ст. 2 ЦПК України у зв'язку зі змінами вважати частинами третьою, четвертою, п'ятою ст. 2 ЦПК України);

– доповнити частиною другою ст. 5 КАС України в наступній редакції: «2. Не допускається застосування при здійсненні адміністративного судочинства інших актів законодавства, якщо інше не встановлено законом» (частину другу ст. 5 КАС України у зв'язку зі змінами вважати частиною третьою ст. 5 КАС України).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Фасій Б.В. Умови субсидіарного застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ними відносин / Б.В. Фасій // Часопис цивілістики. – 2015. – Вип. 18. – С. 144-148.
2. Фасій Б.В. Види субсидіарного застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ним відносин / Б.В. Фасій // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 113-118.
3. Фасій Б.В. Аналогія та субсидіарне застосування норм в системі засобів подолання прогалин в законодавстві / Б.В. Фасій // Юридичний вісник. – 2015. – № 1. – С. 216-221.
4. Fasiy B. V. Principles of subsidiary application of the law / B. V. Fasiy // Часопис цивілістики. – 2015. – Вип. 19. – С. 113-116.
5. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про правоздатність і дієздатність до трудових відносин / Б.В. Фасій / Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія Право. – 2015. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 147-150.
6. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування положень цивільного законодавства до сімейних відносин при здійсненні подружжям права власності /

- Б.В. Фасій // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2016. – Вип. 37. – Т. 2. – С. 57-59.
7. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до житлових відносин: постановка проблеми / Б.В. Фасій // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – Вип. 8. – С. 68-74.
 8. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до суміжних з ним відносин в Україні та Республіці Молдова / Б.В. Фасій // Часопис цивілістики. – 2016. – Вип. 21. – С. 92-95.
 9. Фасій Б.В. Субсидиарное применение норм гражданского законодательства к налоговым и таможенным отношениям / Б.В. Фасий // Закон и жизнь. – 2016. – Вып. 10-2. – С. 119-122.
 10. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до трудових правовідносин в спорах про стягнення понесених витрат та про відшкодування моральної шкоди: аналіз судової практики / Б.В. Фасій // Молодий вчений. – 2015. – № 2. – Ч. 3. – С. 213-216.
 11. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про недійсність договору до трудових відносин / Б.В. Фасій // Молодий вчений. – 2016. – № 3. – Ч. 3. – С. 505-508.
 12. Фасій Б.В. До питання розуміння субсидіарного застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ним відносин / Б.В. Фасій // Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського «Принципи DCFR як методологічна основа вдосконалення національного цивільного законодавства» : матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 5 грудня 2014 р.) / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 120-122.
 13. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до податкових відносин / Б.В. Фасій // Приватне право в умовах глобалізації: ключові проблеми модернізації сучасного права : збірник наукових праць / за ред. П.М. Шапірка, І.Г. Оборотова. – Миколаїв : Іліон, 2015. – С. 215-221.
 14. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ними відносин судовими органами / Б.В. Фасій // Сучасна цивілістика: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27-28 квітня 2015 р.) / відпов. за вип. Є.О Харитонов, Н.Ю. Голубєва, О.П. Подцерковний, І.І. Каракаш. – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 119-121.
 15. Фасій Б.В. Співвідношення трудових та цивільних правовідносин / Б.В. Фасій // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : збірник. – Одеса : Фенікс, 2015. – Вип. 23. – С. 102-104.
 16. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до відносин найму житла: вступ до проблематики / Б.В. Фасій // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 травня 2015 р.) / Редкол.: д.ю.н.

- І.С. Гриценко (голова), к.ю.н. І.С. Сахарук (відп. ред.) та ін. – Київ : Прінт-Сервіс, 2015. – С. 242-243.
17. Фасій Б.В. Прогалини в римському приватному праві / Б.В. Фасій // Римське право і сучасність : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 29 травня 2015 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 32-34.
 18. Фасій Б.В. Принцип справедливості, добросовісності та розумності субсидіарного застосування норм законодавства: від римського приватного права до модельних правил європейського приватного права / Б.В. Фасій // Від засад римського права до принципів приватного права ЄС : матер. круглого столу (м. Одеса, 29 трав. 2015 р.). – Одеса : Фенікс, 2015. – С. 20-23.
 19. Фасій Б.В. Санкціоноване субсидіарне застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ним відносин / Б.В. Фасій // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI ст.: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 26-27 лютого 2016 р.). – Одеса : МГУ, 2016. – С. 87-90.
 20. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до відносин найму жилого приміщення / Б.В. Фасій // Методологічні засади вдосконалення цивільного процесуального права : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 150-річчя від дня народження Є.В. Васьковського (м. Одеса, 8 квітня 2016 р.). – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 104-108.
 21. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм законодавства до цивільних та суміжних з ним відносин: правове явище та співвідношення з аналогією / Б.В. Фасій // Приватне право в умовах глобалізації: на шляху до ренесансу українського права : збірник наукових праць. – Миколаїв : Іліон, 2016. – С. 98-103.
 22. Фасій Б.В. Поширення положень цивільного законодавства з приводу відшкодування майнової та моральної шкоди на трудові відносини / Б.В. Фасій // Правове забезпечення соціальної сфери : матер. VII Міжнар. наук. конф. студ., аспір. та молод. вчених (м. Одеса, 16 квітня 2016 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 189-191.
 23. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до цивільних та суміжних з ним відносин / Б.В. Фасій // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. – Одеса : Юридична література, 2016. – С. 512-514.
 24. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про захист прав та інтересів до відносин найму жилого приміщення / Б.В. Фасій // Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 21-22 травня 2016 р.) / Сумська

- філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2016. – С. 88-90.
25. Фасій Б.В. До питання про субсидіарне застосування норм цивільного законодавства про право власності до сімейних відносин / Б.В. Фасій // Актуальні проблеми захисту права власності : матер. круг. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 27-30.
 26. Фасій Б.В. Принципи субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в Україні / Б.В. Фасій // Україна. Євроінтеграція. Інтермаріум: історія і сучасність : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Одеса, 28-29 жовтня 2016 р.) / ред. кол. А.Ф. Крижановський, Н.М. Крестовська, О.С. Кізлова. – Миколаїв : Міжнародний гуманітарний університет, 2016. – С. 203-205.
 27. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до ІТ-відносин / Б.В. Фасій // ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. – С. 264-273.
 28. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства адвокатом у цивільному процесі: вступ до проблематики / Б.В. Фасій // Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю.С.Червоного (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.) / за загальною редакцією д.ю.н., професора Н.Ю. Голубевої. – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 149-151.
 29. Фасій Б.В. Субсидіарне застосування положень про відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми особами у кримінально-процесуальних відносинах / Б.В. Фасій // Проблеми відшкодування шкоди в контексті імплементації Угоди про асоціацію Україна-ЄС : Матеріали круглого столу (м. Одеса, 6 грудня 2016 р.). – Одеса : Фенікс, 2016. – С. 30-33.

АНОТАЦІЯ

Фасій Б.В. Субсидіарне застосування норм цивільного законодавства в Україні: теорія та практика. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в Україні.

Вперше у вітчизняній літературі визначено сутність та місце субсидіарного застосування норм цивільного законодавства в системі національного законодавства. Проаналізовано теоретико-правові засади субсидіарного застосування норм цивільного законодавства як способу подолання прогалин та засобу для економії нормативного матеріалу.

Досліджено умови, види, принципи та визначено методологічні питання сфери субсидіарного застосування норм цивільного законодавства.

Досліджено субсидіарне застосування норм цивільного законодавства до сімейних, трудових, житлових, земельних, природноресурсових, господарських, бюджетних, податкових, митних, кримінальних, цивільних процесуальних, адміністративних процесуальних, господарських процесуальних та кримінально-процесуальних відносин.

На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства України.

Ключові слова: цивільне законодавство, субсидіарне застосування норм законодавства, суміжні відносини, засіб подолання прогалин, засіб економії нормативного матеріалу, правовий механізм.

АННОТАЦИЯ

Фасий Б.В. Субсидиарное применение норм гражданского законодательства в Украине: теория и практика. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2017.

Диссертация является специальным комплексным исследованием субсидиарного применения норм гражданского законодательства в Украине. Впервые в отечественной литературе определена сущность субсидиарного применения норм гражданского законодательства в системе национального законодательства.

Отдельное внимание уделено соотношению аналогии закона, аналогии права и субсидиарного применения норм гражданского законодательства, определено их место в системе способов преодоления пробелов. Проанализированы теоретико-правовые основы субсидиарного применения норм гражданского законодательства как средства преодоления пробелов, так и средства для экономии нормативного материала.

Исследованы условия субсидиарного применения норм гражданского законодательства для правоприменительных органов на основании анализа точек зрения большого количества выдающихся ученых и судебной практики.

Предложена классификация субсидиарного применения норм гражданского законодательства, которая имеет не только теоретическое, но и практическое значение для правотворческой и правоприменительной деятельности, в частности, совершенствования законодательного процесса, обеспечения законности в процессе реализации требований законодательства, дальнейшего совершенствования и систематизации законодательства.

Рассмотрены проблемные вопросы принципов, которые имеют истоки еще из римского частного права и нашли свое отражение в модельных правилах ЕС. Определены методологические вопросы сферы субсидиарного применения норм гражданского законодательства.

Исследовано субсидиарное применение норм гражданского законодательства к семейным, трудовым, жилищным, земельным, природоресурсным, хозяйственным, бюджетным, налоговым, таможенным, уголовным, гражданским процессуальным, административным процессуальным, хозяйственным процессуальным и уголовно-процессуальным отношениям.

Установлено, что к отраслям частного права субсидиарное применение норм гражданского законодательства является естественным; к отраслям публичного права – прямо предусмотренным в законодательстве и (или) вытекающим из сущности отношений; к отраслям частно-публичного права – естественным или прямо предусмотренным в законодательстве.

На основании проведенного исследования сформулированы предложения и рекомендации по совершенствованию гражданского законодательства Украины.

Ключевые слова: гражданское законодательство, субсидиарное применение норм законодательства, смежные отношения, средство преодоления пробелов, средство экономии нормативного материала, правовой механизм.

SUMMARY

Fasii B.V. Subsidiary application of norms of civil legislation in Ukraine: theory and practice. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2017.

The dissertation is a special complex research of subsidiary application of norms of civil legislation in Ukraine.

The nature and place of subsidiary application of norms of civil legislation in the system of national legislation was defined in domestic literature for the first time. Theoretical and legal bases of subsidiary application of norms of civil legislation as a way to overcome the gaps and the mean of economy of normative material were analyzed. The conditions, types and principles were researched and methodological issues of the sphere of subsidiary application of the norms of civil legislation were defined.

Subsidiary application of norms of civil legislation to family, labor, housing, land, natural resources, commercial, budgetary, tax, customs, criminal, civil procedural, administrative procedural, commercial procedural and criminal procedural relations was researched.

Based on the research, proposals and recommendations on improvement of civil legislation of Ukraine were formulated.

Key words: civil legislation, subsidiary application of norms of legislation, related relations, means of the gaps' overcoming, means of economy of normative material, legal mechanism.

Підписано до друку 03.04.2017 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1704-2а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.